Författare:
Sara Persson
Lärare i svenska som
andraspråk, förstelärare.
Utgiven av Skolverket 2018.
Reviderad 2022.

Flerspråkighet som resurs i de lägre åldrarna i grundskolan

Får man leka på arabiska? – om att se sina egna föreställningar

Personer som är flerspråkiga använder ofta båda, eller alla, sina språk i olika sammanhang, tillsammans med olika personer och i olika situationer. Det har vi säkert alla lätt att se meningen och nyttan med; det handlar om att förstå och göra sig förstådd. Däremot kan personal inom skola och fritidshem ibland känna en rädsla, eller en osäkerhet, när barnen i verksamheten använder ett språk som man själv inte behärskar eller förstår. Vi vuxna kanske undrar Är de dumma mot varandra? Säger de elaka saker? När jag inte förstår, hur kan jag då veta om de retas eller säger fula ord? Ibland kan vi uppleva att det är svårt att behålla kontrollen när vi inte förstår vad barnen pratar om. Det lämpligaste sättet att hantera denna osäkerhet är inte genom att förbjuda barnen att prata sina modersmål. Istället kan vi hantera det genom att i det sociala samspelet mellan barnen titta på dem för att få en uppfattning om hur de mår och vad som händer mellan dem. Hur ser minspelet och kroppsspråket ut? Ser de glada ut? Är det någon som ser ensam ut? Verkar någon ledsen? Är det något vi

reagerar på, som inte verkar bra, så går vi in i samspel med barnen och hjälper till genom att ställa frågor; Vad är det som händer här? Vad leker ni? Hur mår ni?

Ibland kan pedagoger få känslan av att det uppstår konflikter i en barngrupp just på grund av att inte alla barn talar svenska och inte tolkar lekkoderna på samma sätt. Ett framgångsrikt förhållningssätt är då att vara nära och stötta i leken. Inte heller alla svensktalande barn har ett välutvecklat talspråk eller förstår lekkoder till fullo. Då förbjuder vi inte de barnens sätt att uttrycka sig, utan istället är vi nära, deltar och samspelar med barnen i leken för att hjälpa dem att förstå varandra och utveckla sin kommunikation.

I undervisningssituationen kan vi göra på liknande sätt. Om några elever sitter och pratar på ett språk som läraren inte förstår, är det nära till hands att undra *Pratar de om något som inte hör undervisningen till?* Då kan vi helt enkelt fråga eleverna vad de pratar om och på vilket sätt det är kopplat till lektionens innehåll. Får vi veta att eleverna pratar om något helt annat, som alla barn gör ibland, är det lärarens uppgift att föra tillbaka samtalet till undervisningen. Får vi däremot veta att de pratade om lektionsinnehållet, så är allt gott och väl. Då har eleverna helt enkelt tagit ansvar för att ta sig an det som ska läras på det språk de behärskar bäst.

Det är av stor vikt att vi som arbetar med flerspråkiga elever skärskådar våra egna föreställningar om flerspråkighet. Det är en väl etablerad myt i samhället att flerspråkighet och fortsatt stimulans av, och utveckling i, modersmålet skulle förvirra och försena utvecklingen av andraspråket. I skolan behöver

vi ta fasta på det faktum att det förhåller sig precis tvärt om. Ett välutvecklat modersmål berikar och stödjer inlärningen av andraspråket. När ett barn får möjlighet att utveckla sitt andraspråk parallellt med en fortsatt utveckling av modersmålet i en positiv och tillåtande miljö, ökar möjligheten att barnet utvecklar en additiv tvåspråkighet. Det innebär att barnet har både receptiva och produktiva färdigheter på båda språken, vilka då kompletterar och berikar varandra. Att ha en utvecklad språklig förmåga på båda sina språk, gynnar barnet kognitivt, metaspråkligt och kreativt.

Genom att inte bara tillåta och acceptera, utan också uppmuntra till och planera för, att barnens alla språkliga resurser och kommunikationsmedel används i skolan och på fritidshem, kan vi också stärka samtliga barns intresse både för olika språk och för icke verbal kommunikation. Så här berättar några barn om sin flerspråkiga vardag:

”De barn som inte kan svenska får lyssna på sagor på sitt språk.”

”När de pratar sitt språk, så lyssnar jag. Och om det verkar intressant så härmar jag.”

”När alla får berätta, så lär vi oss tillsammans.”

”På fotbollsplanen kvittar det vilka språk man kan. Vi bara kör och sen blir man kompisar.”

”En flicka är ledsen för att hon saknar sin mamma. Hon kan inte säga det, men jag ser det.”

”Det var spännande och intressant att höra sagorna på tigrinja och soma liska.”

”Det är kul att vi har så många språk i vår klass. Vi lär oss mycket.”

”Jag har lärt mig ‘Marhaba!‘. Det betyder ‘Hej!‘”

För mig tydliggör dessa kommentarer hur givande det är för alla barn att ha många språk omkring sig och att skola och fritidshem uppmuntrar och bejakar språklig mångfald.

Finns det adjektiv på ungerska?
– om att vara nyfiken och intresserad

Det är viktigt att ta reda på vilka språk eleverna faktiskt kan. Ofta kan de fler språk än vi tror och det kan vi uppmärksamma och uppmuntra. Infödda elever ser ofta på sig själva som enspråkiga, fast många kan mycket engelska redan i tidiga år. När vi uppmärksammar och visar att vi är positiva till alla elevers samtliga språk, kan vi bidra till att fler elever känner en stolthet och en vilja att använda det de faktiskt kan.

Genom att ha koll på vilka språk våra elever talar och förstår, kan vi också lättare uppmuntra dem att hjälpa varandra och bidra i stöttningen. Olika språk påminner om varandra och en elev som talar dari kanske kan hjälpa en elev som talar kurdiska, om inte läraren lyckas förklara. Flerspråkiga elever kan också ibland få fungera som en länk mellan lärare och en nyanländ elev.
Det är betydelsefullt att vi benämner elevernas modersmål korrekt och till exempel frågar ”Vad heter det ordet på urdu?” istället för ”Vad heter det på ditt språk?” Det är ett sätt att visa respekt gentemot elevens språk och kultur, och därigenom också mot eleven själv. När lärarna visar respekt för, och nyfikenhet på modersmålen, gör barnen det samma. En annan anledning till att vi bör undvika uttrycket ”ditt språk”, är att vi då indirekt indikerar att svenska inte skulle vara den elevens språk och det stämmer ju inte. Språk är inte mitt eller ditt; språk är allas.

”Ytterligare ett sätt att synliggöra elevernas språk, är att i klassen eller på skolan ha ”veckans språk” eller ”månadens modersmål”.”

Redan i förskoleklass kan vi låta eleverna muntligt benämna företeelser och objekt som vi jobbar med, på alla språk de kan. Det kan till exempel vara färger, veckodagar, djur, kroppsdelar och siffror. Då visar vi att det är viktigt och bra för alla barn att höra många språk och att lära sig många ord. Vi kan också jobba muntligt med kategoriseringar och jämförelser redan i de tidigaste skolåren. Det fungerar olika på olika språk och det kan vi samtala om i klassen. På svenska har vi exempelvis mormor och farmor, medan man på engelska säger grandmother i båda fallen.

Vi kan på olika sätt i vardagen förmedla att det är värdefullt att kunna många språk. Att som lärare lära sig säga *Hola* eller *Marhaba* och *Gracias* eller *Shokran* är inte så svårt. Med flera språk i klassen är det fint att ha som rutin att varje morgon hälsa på alla elevernas språk. Andra sätt att låta elevernas modersmål finnas med i vardagen är att ha välkomstskyltar på de språk som finns på skolan och att låta de olika språken stå sida vid sida så ofta som möjligt, exempelvis på väggutställningar och teckningar. Att framhålla alla skolans språk på dessa sätt kan betyda mycket. För en del elever betyder det mer än för andra. Vissa elever berättar stolt att ”Min lärare lär mig svenska och jag lär henne albanska!”

Ytterligare ett sätt att synliggöra elevernas språk, är att i klassen eller på skolan ha ”veckans språk” eller ”månadens modersmål”. Då får eleverna turas om att presentera sina modersmål för de andra och lära dem några ord och fraser. I presentationen kan det också ingå att spela upp låtar på det aktuella språket, visa hur alfabetet ser ut och visa på en världskarta var språket är vanligt. Om eleven som ska presentera sitt modersmål inte kan skriva, så kanske man kan ta hjälp av studiehandledare, modersmålslärare eller föräldrar att skriva orden. Samtidigt är det bra att anteckna med svenska bokstäver hur det ska uttalas, så att vi kan hjälpa eleven om hen blir osäker vid sin presentation. Denna lilla ordlista kan innehålla ord som eleven själv väljer, men också gärna ord som vi kan ha nytta av då vi tar emot nyanlända elever som talar det språket. Det kan vara ord och fraser som lektion, lunch, rast, läxa, Hur mår du? Vad gör ni? Får jag leka med er?

I klassrummet kan vi ha stor nytta av att kunna uttrycka exempelvis frågeord på olika språk. Kanske kan vi samla varje frågeord på de olika språken tillsammans och på så sätt lätt kunna visa om vi menar *hur* eller *varför*, *vem* eller *vilka*. I läs- och skrivinlärningen, eller när vi får nyanlända elever, kan det vara en rolig övning att eleverna i grupper får skriva små skyltar med saker som finns i rummet och placera ut dem. På en skylt kan det till exempel stå: *en dörr, a door, una puerta, egy ajtót*.

”Eleverna kan också ibland få i uppgift att intervjua sina föräldrar om vad de kan inom ett visst område.”

När vi introducerar eller uppmärksammar de olika skolämnenas begrepp, kan vi gärna passa på att fråga eleverna om de kan benämna begreppet på sitt modersmål och vad de i så fall vet om det. Vi kan till exempel fråga: ”Hur uttrycks årtal i Iran?” ”Vet du hur man ställer upp division i Thailand?” ”Finns det adjektiv på ungerska?” ”Hur uttrycker man bestämdhet på engelska?” Om eleven vet, hjälper frågan till att aktivera elevens förförståelse genom att sätta ord på det hen redan kan. Om eleven inte vet, blir det viktig information till läraren om hur undervisningen behöver planeras. Man kan också be eleven att ta med sig frågeställningen hem eller till studiehandledningen för vidare diskussion. Genom att göra detta regelbundet och som ett naturligt inslag i undervisningen, stimulerar vi eleverna att också uppmärksamma och inta ett nyfiket förhållningssätt till varandras modersmål.

Eleverna kan också ibland få i uppgift att intervjua sina föräldrar om vad de kan inom ett visst område. Om man till exempel arbetar med närmiljön, kan eleverna få i uppgift att fråga sina föräldrar om vanliga djur och växter i hemlandet. Om eleven har lärt sig att skriva på något av språken, kan hen skriva ner vad föräldern berättar, annars går det bra att anteckna med hjälp av bilder, eller att memorera.

Det är också bra att som lärare ta reda på några centrala ord och begrepp på elevernas modersmål inom det arbetsområde eleverna ska ta sig an. Vi kan exempelvis säga: ”Nu ska vi börja jobba med *demokrati* och *diktatur*, *democrático y dictadura*.” Förutom att bidra till att inkludera alla elever och ge alla chansen att aktivera eventuella förkunskaper, blir det också lättare att hänga med i undervisningen för en elev som får mentala krokar på modersmålet att hänga upp de svenska orden och begreppen på. Eleverna brukar också tycka mycket om att märka att även lärarna jobbar med att lära sig nya ord på ett nytt språk.

Tvillingläsning – om att läsa på två språk på olika sätt

Begreppet tvillingläsning kommer sig av att många bibliotek tillhandahåller så kallade tvillingpaket, det vill säga att samma bok lånas ut samtidigt i två språkliga versioner. Det innebär att läsa en och samma bok på två språk parallellt. Det är ett mycket motiverande sätt att läsa som elever antingen kan göra enskilt eller tillsammans. Att ha ett antal tvillingpaket tillgängliga i skolbiblioteket eller klassrummet är ett enkelt sätt att motivera till läsning och att uppmuntra att alla elevernas språk används och utvecklas.

Om läraren läser enskilt med en elev, eller om en elev läser själv, är det enklast att ha de två böckerna uppslagna framför sig. På ett konkret sätt blir likheter och skillnader mellan språken tydliga. Läraren kan uppmärksamma läsriktning och bokstävernas form, men även ordföljd och omskrivningar. Det är viktigt att eleverna får en förståelse för att man inte alltid kan översätta meningar och stycken rakt av. Den insikten, och reflexioner kring likheter och skillnader mellan svenskan och modersmålet, gagnar deras eget skrivande.

Om läraren ska läsa för en grupp elever är det fördelaktigt att visa en och samma sida samtidigt från de båda böckerna på tavlan. Det kan göras med hjälp av en lärplatta, digitalkamera eller en dokumentkamera. Någon som behärskar det andra språket läser den sidan först. Det kan vara en studiehandledare, en elev eller en förälder. Sedan läser läraren samma sida på svenska. Lärare och

elever kan gärna tillsammans upprepa de viktigaste orden på båda språken och kanske skriver lärare och elever tillsammans en tvåspråkig ordlista under läsningens gång.

Även om ingen i gruppen kan läsa på det aktuella språket, är det ändå fint att läsa på det här sättet ibland. Det är ett sätt att visa respekt för och ge bekräftelse till de elever som har ett annat modersmål. Det blir också ett tillfälle att visa att alla språk är till för att tänka, berätta och kommunicera på.

Att involvera föräldrar, som inte själva kan svenska, i skolarbetet, kan ibland upplevas som en utmaning. Ett sätt att göra det är att låta eleven låna hem tvillingpaket och uppmana barn och föräldrar att läsa tillsammans. På så sätt får båda parter språkträning och skolan visar samtidigt att förälderns kunskaper är värdefulla och att föräldern fortfarande har en viktig roll att fylla i barnets lärande.

Skönlitteratur – om att kunna ta del av avancerad läsning

Elever som kan läsa på sitt modersmål bör uppmuntras att fortsätta läsa på det språket. Det är viktigt både för den fortsatta språkutvecklingen och för självkänslan. Elever med skolbakgrund som kommer till Sverige när de är nio, tio år eller äldre och på svenska läser de allra enklaste böckerna för den första läsinlärningen mår bra av att kunna visa för både sig själv och för kompisar och lärare, att hen läser lika avancerade böcker som de andra i klassen, kanske till och med samma titlar, fast på ett annat språk.

Elever som kommit en bit på väg i sin läsutveckling på svenska kan gärna uppmuntras att tvillingläsa, vilket beskrivits ovan.

Den gemensamma högläsningen på svenska har också en viktig roll i undervisningen av såväl flerspråkiga- som enspråkiga elever. Högläsningen ger möjlighet för alla elever att kunna ta del av en text som ligger på en kognitivt lagom utmanande nivå, men på en allt för hög språklig nivå, för att de skulle kunna klara av läsningen på egen hand. Tack vare högläsning och textsamtal kan alla elever samlas kring samma text och ta del av samma innehåll. Högläsningen kan organiseras antingen så att läraren högläser och eleverna enbart lyssnar, eller så att läraren högläser och eleverna följer med i texten i en bok eller på storskärm. Vad som inte kan rekommenderas är den typ av högläsning där eleverna turas om att högläsa ett stycke var ur en text som är obekant för dem. Risken är då stor att fokus hamnar på aktuell elevs avkodningsförmåga och eventuell nervositet, istället för textens innehåll. Även i högläsningen kan man involvera och uppmuntra elevernas flerspråkighet.

Ett sätt att introducera högläsningsboken är att ta upp några centrala ord eller teman på elevernas modersmål. Till exempel kan vi säga: *Nu ska vi läsa en bok som handlar om ett* ***barnhemsbarn – zarokên li malên lênerîna zarokan****. Boken innehåller* ***kärlek – evîn, vänskap – dostanî*** *och* ***en mystisk kortlek – kazên bisir yên lîstikê, fala bisir yan qeremacan****. Jag tycker mycket om den.*
Sedan kan lärare och elever tillsammans titta på bokens framsida och göra en så kallad bildpromenad. Det innebär ett strukturerat samtal i tre steg. I det första steget turas lärare och elever om att benämna vad de ser på bilden. Detta sker objektivt, utan att lägga in gissningar, tolkningar eller värderingar. Det är viktigt att läraren är den som börjar och genom kroppsspråk och gester visar vad uppgiften är, så att alla förstår. När en elev vill benämna något på bilden men inte finner det svenska ordet, uppmuntras hen att peka på bilden samtidigt som hen säger på modersmålet vad det är. Sedan säger läraren eller en kompis det svenska ordet och eleven ifråga härmar. Läraren upprepar och bekräftar: ”*Ja, du ser ett draperi*.” I nästa steg läser lärare och elever subjektivt av bilden och berättar vad de tror eller tycker om det de ser. Även här är det viktigt att läraren börjar och modellerar tydligt hur det går till. I detta steg finns det inget rätt eller fel, utan det står var och en fritt att tänka och gissa utifrån det man ser. Elever som ännu inte kan uttrycka tankar och gissningar på svenska, uppmuntras att uttrycka sig på sitt modersmål. Om det finns någon annan elev med samma modersmål kan hen berätta på svenska vad kompisen säger. Ibland kan någon muntlig översättningsapp vara till nytta. Även om inga av dessa alternativ är möjliga, är det värdefullt att eleven får uttrycka sina tankar på modersmålet. Det innebär att visa respekt för elevens tankar och konkretiserar för samtliga elever att alla språk kan användas för att uttrycka tankar och kommunicera på. Slutligen i bildpromenadens sista steg, drar lärare och elever tillsammans slutsatser och funderar över till exempel vilken genre texten tillhör och vad den kommer att handla om, utifrån bilden och de gemensamma reflexionerna.

”Det är viktigt att komma ihåg att uppmuntra eleverna att använda alla sina språkliga resurser och att hjälpa varandra, så att alla får komma till tals. ”

När läraren sedan sätter igång med högläsningen, är det viktigt att hela tiden analysera vilken stöttning eleverna behöver. Ett sätt att stötta är att under läsningens gång skapa så kallade expertordlistor. Där skriver läraren upp bärande ord och begrepp från texten och ger förklaringar i form av exempelvis omskrivningar, synonymer, bilder eller översättningar till andra språk. Expertordlistorna kan självklart skrivas antingen digitalt och visas på storskärm under läsningens gång, eller på stora papper. Huvudsaken är att de sparas, så att lärare och elever kan gå tillbaka till dem flera gånger vid behov.
Ett annat sätt att stötta vid högläsningen är att använda sig av digitala verktyg, och framför allt att lära eleverna att använda dem. Det kan vara både översättningsverktyg och att bildgoogla.

Under läsningens gång, eller efteråt, vill många lärare lyfta sådana frågor med eleverna som hjälper dem att reflektera kring textens innehåll och syfte. Exempel på sådana frågor är: Vem bestämmer? Vem har makt? Vilka röster hörs i texten? Vad gör flickor och vad gör pojkar? Vilka känslor väcker texten hos dig? Vad tror du är författarens avsikt med texten? Ett sätt att aktivera alla elever inför en diskussion kring frågorna, är att de först får diskutera i smågrupper. Läraren kan organisera grupperna så att elever som delar modersmål eller annat språk med varandra hamnar i samma grupp. Även de elever som talar förhållandevis lite svenska kan då vara muntligt aktiva. När man gör sådana gruppindelningar är det bra att ha kännedom om vilka språk som påminner om varandra, samt vilka elever som kan engelska. Det är viktigt att komma ihåg att uppmuntra eleverna att använda alla sina språkliga resurser och att hjälpa varandra, så att alla får komma till tals. Genom att låta eleverna samtala och interagera med varandra kan fler lära sig mer.

När läraren har högläst dagens kapitel eller avsnitt, kan eleverna få i uppgift att på sina olika modersmål hjälpas åt att återberätta. Detta kan gärna göras i smågrupper indelade efter elevernas språk så att alla får vara aktiva. Lektionen avslutas med att en elev från varje grupp återberättar på svenska vad gruppen kommit fram till i helklass. Då får läraren möjlighet att reda ut oklarheter och eventuella missuppfattningar.

Vid arbete med textsamtal på detta sätt är det viktigt att som lärare inta ett nyfiket förhållningssätt och att vara beredd på att stötta eleverna i samtalen. I samtalet bör läraren uppmuntra elevernas försök till kommunikation och förståelse, men också vid behov vidareutveckla deras svar genom att förtydliga och omformulera. Vi kan till exempel säga: ”Menar du att...” ”Tänker du att...” ”Det betyder alltså att...”

Ett annat sätt att synliggöra elevernas tankar om texten är att de får skriva frågor till bokens karaktärer. ”Föreställ dig att (karaktärernas namn) kom in i vårt klassrum just nu. Vad skulle du vilja fråga dem?” Läraren kan visa på de vanligaste frågeorden och ge exempel på frågor där respektive frågeord

används. Låt också eleverna säga frågeorden på sina modersmål. Om de inte kan det, så kan man använda något översättningsverktyg tillsammans. Sedan får eleverna en stund att tänka och samtala med varandra, för att efter det skriva ner sina frågor till karaktärerna. Frågorna kan skrivas på stora papper som man sedan anslår på väggen, eller i ett gemensamt digitalt dokument. Läraren påminner eleverna om att de kan skriva sina frågor på vilket språk som helst. Om det finns elever i klassen som ännu inte skriver på något språk, får de säga sina frågor muntligt istället och någon annan elev hjälper till att skriva frågorna.

De här frågorna kan man återkomma till flera gånger under läsningens gång. Eleverna kan få fundera över om de har fått svar på några frågor i texten. De kan också få välja frågor, egna eller andras, och gissa svaret på dem. De kan också få skriva upp fler frågor efter hand. Frågorna kan också användas senare i en dramatiseringsövning där alla får prova att gå in i rollen som någon av bokens karaktärer och besvara frågor utifrån sina egna tankar och föreställningar. Det är viktigt att läraren modellerar först för att eleverna ska förstå övningen och våga delta. Det är också angeläget att påpeka för eleverna att de kan använda alla sina språkliga resurser för att få fram det de vill, både när de ställer frågor och når de svarar; kroppsspråk, miner, rita på tavlan, svenska, modersmålet och andra starka språk.

Att läsa, och på andra sätt jobba med, poesi i skolan, är en viktig väg in i avancerad läsning. Lyrikens språk är ofta abstrakt och rik på bildspråk och liknelser. Samtidigt är den lättillgänglig även för den som ännu inte kan läsa eller skriva så långa texter. Många lärare ber sina elever inför ett arbetsområde om poesi, att ta med sig en dikt hemifrån. När vi har flerspråkiga elever i våra klassrum är det självklart att betona att dikten kan vara på vilket språk som helst. Dikten, eller versen eller sångtexten, kan eleven ta med sig muntligt eller skriftligt till skolan och recitera eller läsa upp för de andra. Sedan kan eleverna få arbeta med att översätta dikten till svenska. Det är ingen lätt uppgift att översätta poesi, inte ens för vuxna som skriver och läser mycket, och det kan vi gärna samtala med eleverna om. Vad ska prioriteras i översättningen; att budskapet eller känslan blir det samma, att antalet rader och radbrytning stämmer, eller att eventuella rim och alliterationer finns även i översättningen? Eleven får välja och gärna berätta hur och varför olika val görs.

Ett annat sätt att jobba med poesi och flerspråkighet är att tillsammans med eleverna leta efter uppläsningar på deras modersmål på Youtube. Eleverna kan få i uppgift att välja en dikt på modersmålet att spela upp för de andra och berätta på svenska vad den handlar om.

När vi visar upp och högläser dikter i klassrummet, är det angeläget att vi har med dikter på många olika språk. Det finns en hel del att låna på biblioteket, men man kan också behöva ta till andra kontakter för att få fatt på dikter på alla klassens språk. Att fråga modersmålslärare och studiehandledare ligger nära till hands, men det går också att be om hjälp i flerspråkiga lärargrupper på nätet.

Bara skriv! – om att få använda alla sina språkliga resurser i skrivandet

Inför skrivuppgifter kan eleverna få lösa uppgifter tillsammans muntligt först, för att få igång tankarna kring det som ska skrivas. Det kan vara att brainstorma om idéer eller att fantisera och beskriva en av karaktärerna. Vid dessa tillfällen kan vi gärna låta elever som har samma modersmål vara i samma grupp, så att de ska kunna samtala och samarbeta på ett djupare plan. Detta gör inte att eleverna ”struntar i” svenskan, tvärt om. De är mycket medvetna om att de ska lära sig svenska och vi kan få höra samtal där svenska, persiska, turkiska och engelska används om vartannat. Allt för att kommunicera och klara uppgiften.

Elever som kan skriva på modersmålet, kan med fördel få använda det i det egna skrivandet, när det svenska språket ännu inte räcker till. Det maximerar lärandet och delaktigheten att kunna delta i samma uppgifter och övningar som resten av gruppen, och minskar även den frustration man kan känna vid upplevelsen av att kunna något, men inte förmå visa det. En skrivuppgift kan exempelvis organiseras så att läraren först ser till att alla förstår vad uppgiften går ut på. Det kan göras på olika sätt, till exempel genom att modellera och skriva själv, samskriva med eleverna, benämna texttypen på elevernas modersmål eller att ta hjälp av eleverna för att förklara och översätta för varandra. Sedan när eleverna ska börja skriva kan de som ännu inte kan skriva på svenska få skriva på sitt starkaste språk istället. När texten är klar kan eleven få berätta muntligt för läraren vad det står. Eleven kan också få försöka översätta texten till svenska med hjälp av stöttning, översättningsverktyg eller samarbete med en kompis. Ibland kan det finnas möjlighet för eleven att ta med sig texten till modersmålsläraren och bearbeta och översätta den där.

Elever som kommit en bit på väg i sin skrivutveckling på svenska, kan fortfarande vara betjänta av att veta att det är helt okej att använda mer än ett språk i en och samma text. Eleven skriver så mycket hen förmår på svenska, men när tankarna är mer komplexa än det svenska ordförrådet, är det värdefullt att kunna ta till ord från ett annat språk eleven kan.

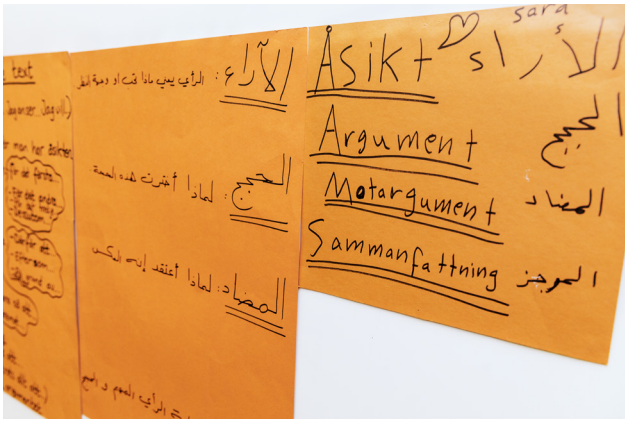

Elever som ska skriva på sitt andraspråk, kan ibland bli frustrerade över att de inte kan uttrycka sin kunskap, skrivglädje och fantasi på samma höga nivå som de kan på sitt modersmål. En viss frustration är en stark drivkraft i lärandet, men i vissa lägen är det värdefullt att uppmuntra eleven att skriva allt det hen vill på modersmålet istället. Senare, när det passar båda, kan lärare och elev tillsammans arbeta med strategier för att kunna skriva samma text på svenska.

Elever med goda kunskaper i svenska kan få möjlighet att arbeta i motsatt riktning, alltså att skriva på svenska först och sedan försöka översätta till modersmålet. Det bidrar till att modersmålet hålls på samma nivå som utvecklingen av andraspråket.

När vi ska lära ut narrativt skrivande, kan vi använda sekvensbilder, ordlösa bilderböcker eller grafiska romaner. Lärare och elever tittar tillsammans och samtalar om bilderna. Eleverna kan också samla viktiga ord som de kan behöva i skrivandet i flerspråkiga ordlistor. Ofta är det sedan givande att eleverna får jobba två och två och skriva en gemensam saga eller berättelse.

En nyanländ elev kan gärna paras ihop med en annan elev med samma modersmål. På det sättet kan de båda tänka högt och prata om såväl innehåll som språk. Men det är viktigt att finnas i närheten som lärare både för att ge stöttning och för att försäkra sig om att båda eleverna får komma till tals och att de lyssnar på varandra.

Om vi har läxförhör eller prov, kan vi uppmuntra eleverna att om möjligt svara på både svenska och modersmålet. Om ämnesläraren inte förstår det ena språket, kanske det finns möjlighet att låta en studiehandledare rätta de svaren. Även om den möjligheten inte finns, så är det värdefullt för eleven att få formulera sina kunskaper på båda språken. Det stärker såväl språklig som ämnesmässig utveckling.

Det gör inget att jag inte förstår – om att få visa sina kunskaper

Det är mycket värdefullt att eleverna får erkännande för det de redan kan och att vi i skolan visar att vi uppskattar kunskaper oavsett vilket språk de uttrycks på. När eleverna tillåts använda alla sina språk får de möjlighet att tänka fritt och deras bakgrundskunskaper aktiveras. Det innebär också att förstaspråket får en chans att hänga med i utvecklandet av ett skolrelaterat språk. Faktum är att det är helt avgörande för elevens möjligheter att nå skolframgång att skolan ser på eleven och elevens kunskaper som en tillgång och tar till vara på dem. Eleven behöver också utveckla eller bibehålla en syn på sig själv som en person som kan lära och som kan uttrycka sina kunskaper.

Vi kan till exempel låta elever som inte behärskar så mycket svenska få berätta muntligt på sitt starkaste språk, gärna med bildstöd, allt vad de vet om aktuellt arbetsområde. Den nyanlända eleven kanske redan har kunskaper om matsmältningen, magnetism, mänskliga rättigheter, eller vad det nu kan vara, sedan tidigare och att få sätta ord på sina kunskaper inför läraren innebär en stor bekräftelse, samtidigt som eleven aktiverar sina förkunskaper. Om vi till exempel introducerar ett arbetsområde om fotosyntesen med att visa och samtala om en bild, så kan det hända att en elev med skolbakgrund i ett annat land utbrister ”Jag kan det där!” och då kan vi be eleven att berätta på sitt starkaste språk. Om eleven då uttrycker tvekan och kanske säger ”Du kan inte persiska.” så bemöter vi med ”Det gör inget att jag inte förstår! Berätta ändå.” Sedan får eleven berätta med stöd av bilden och läraren lyssnar och uppmuntrar. Detta bekräftar och stärker eleven, samtidigt som det underlättar för läraren att lära ut de svenska orden och begreppen.

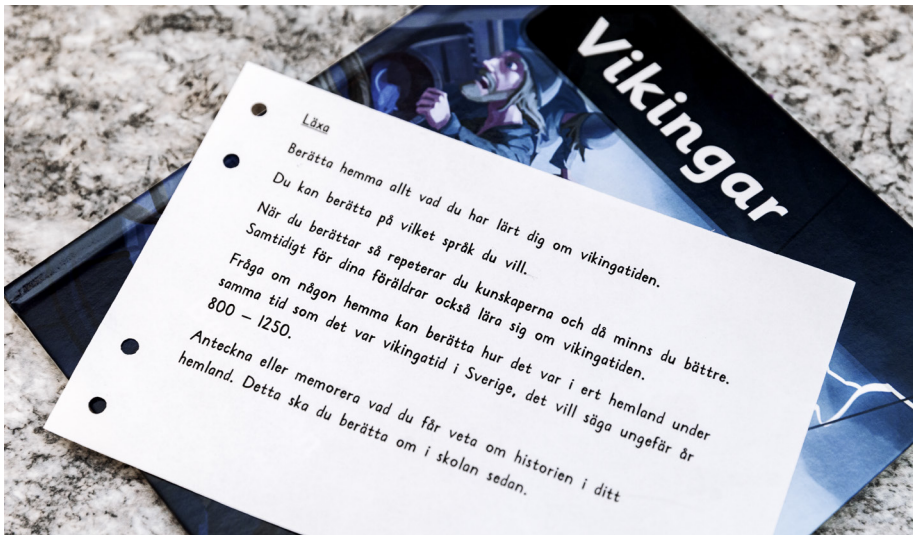

”Att eleverna visar och berättar vad de kan och vad de har lärt sig är angeläget även för föräldrarna.”

Att eleverna visar och berättar vad de kan och vad de har lärt sig är angeläget även för föräldrarna. Vi kan uppmuntra våra elever att berätta hemma på modersmålet om vad de lärt sig och vad som händer i skolan. På så sätt får eleven sätta ord på sina kunskaper och sitt lärande, vilket är ett sätt att befästa det man lärt. Det innebär också att involvera föräldrarna i skolarbetet och få dem att känna sig delaktiga.

Ett sätt att visa förståelse för innehållet i till exempel en saga eller annan berättelse, som eleverna har fått ta del av på svenska, är att de får dramatisera på valfritt språk. Det kan de få göra i smågrupper och sedan visa upp för övriga klassen. Tack vare förförståelse, gemensam läsning och bildstöd blir det lätt och roligt att lyssna på dramatiseringen även om den sker på ett språk man inte förstår.

En lektion, i vilket skolämne som helst, kan gärna avslutas med att eleverna får berätta om vad de lärt sig, så väl språkligt som innehållsmässigt. Det kan göras muntligt eller skriftligt och gärna både på svenska och modersmålet. Det ger viktig information till läraren om hur undervisning och stöttning framöver behöver planeras.

Digitala resurser – om att veta vilka hjälpmedel som finns

Det finns en mängd olika översättningsappar och översättningsprogram, både muntliga och skriftliga, som kan vara till god nytta både för den flerspråkiga eleven och för läraren. Det är viktigt att vi inte lämnar eleverna ensamma med dessa verktyg, utan att vi undervisar dem i hur de kan användas på bästa sätt. Eleverna behöver till exempel bli medvetna om svenskans stora uppsättning av homonymer och homofoner. De behöver också utveckla en vaksamhet i sin läsning, så att de reagerar om en översättning blir helt fel och inte passar i sammanhanget. Om eleven exempelvis när hen läser om trädets uppbyggnad, skriver in ordet krona i en översättningsapp och får fram en översättning som betyder mynt eller kungakrona, är det angeläget att eleven söker betydelsen på något annat sätt och inte ger upp.

Det samma gäller när eleven bildgooglar ord. Även detta behöver vi undervisa om och träna eleverna i, så att de får möjlighet att vara kritiska och reflekterande. Om eleven till exempel läser om en person som packar sin kista inför en lång resa, och vill bildgoogla kista, kan det hända att det endast dyker upp bilder på höghus (Kista). Då gäller det att eleven har tagit för vana att använda fler hjälpmedel.

Söktjänsten Spindeln **https://syvspindeln.skolverket.se/** har Skolverket tagit fram speciellt för skolan. Spindeln söker i Utbildningsradions mediearkiv och det stora internationella arkivet Learning Resource Exchange, LRE, som har runt 225 000 digitala lärresurser. På Spindeln kan man söka och filtrera på över 30 språk, alla skolans ämnen, målgrupp samt resurstyp.

Det går också bra att söka direkt på UR, Modersmål och minoritetsspråk **https://urskola.se/Produkter?ur_subject_tree=modersm%C3%A5l+och+minoritetsspr%C3%A5k** . Där finns över 1400 flerspråkiga program inom olika ämnesområden och för olika åldrar. Många program finns på flera olika språk, vilket möjliggör ett varierat arbetssätt i klassrummet. Antingen tar varje elev del av programmet på det språk hen behärskar bäst, eller så tittar eller lyssnar alla tillsammans på både svenska och andra aktuella språk. Att låta enspråkiga elever ibland ta del av exempelvis en kort film eller ett radioprogram på ett språk de inte förstår, för att först efteråt få samma innehåll på svenska, kan ge en förståelse för hur situationen är för nyanlända kamrater.

På Youtube finns en mängd informationsfilmer, instruktioner och nyheter på alla tänkbara språk. Det kan vara väl värt att söka här för att hitta material på olika språk. Är vi osäkra på innehållets kvalitet, kan vi ta hjälp av till exempel modersmålslärare, studiehandledare, föräldrar eller i flerspråkiga lärargrupper på nätet.

Idébanken Lektion.se är Sveriges största lärarsajt och innehåller mängder av lektionstips från lärare på alla stadier. Det finns en särskild flik för modersmål där det även ligger lektionstips som tangerar studiehandledning.
Den ideella föreningen Mattecentrum tillhandahåller gratistjänsten **https://www.matteboken.se/** på arabiska, danska, engelska och svenska.
Slutligen finns det också en hel del kommersiella aktörer som tillhandahåller flerspråkigt material så som inlästa läromedel, begreppsordlistor och olika övningar och andra hjälpmedel. Dessa är lätta att hitta om man googlar på flerspråkiga läromedel och flerspråkiga läraresurser.

Avslutning

Som lärare till nyanlända och andra flerspråkiga elever kan det ibland kännas utmanande att få alla elever att utveckla en svenska med både djup och bredd som håller för att studera alla skolans ämnen. Men det är samtidigt en fantastiskt rolig och utvecklande del av yrket, som de allra flesta lärare i Sverige förr eller senare kommer att stöta på. Genom att ha höga förväntningar på alla våra elever i kombination med väl anpassad stöttning och ett positivt förhållningssätt till, och ett medvetet utnyttjande av alla elevernas språk kan även dessa elever lyckas i skolan.

Reflektionsfrågor

1. Får man leka på arabiska. Om att se sina egna föreställningar.

- Hur ser du på att använda fler språk än svenska i skolan och på fritidshem?
- Finns det något gällande elevers flerspråkighet som utmanar dig? Hur kan du arbeta med det? Vilket stöd behöver du?

2. Tvillingläsning. Om att läsa på två språk på olika sätt

- Vad behöver du för att kunna prova på tvillingläsning med eleverna?
- Hur kan du organisera tvillingläsningen för att intressera och aktivera elever?

3. Skönlitteratur. Om att kunna ta del av avancerad läsning

- Välj ut en barn- eller ungdomsbok som du tycker om. Fundera på vad den skulle kunna ge dina elever semantiskt, innehållsligt, grammatiskt och berättartekniskt.
- Vilka utmaningar tror du att boken ställer eleverna inför och vilken stöttning behöver du ge dem innan, under och efter läsningen?

4. Bara skriv! Om att få använda alla sina språkliga resurser när man skriver

- På vilket sätt kan du dra nytta av elevers flerspråkighet inför och under skrivandet?
- Hur kan du organisera din skrivundervisning för att alla elever ska kunna uttrycka tankar och kunskaper?

5. Det gör inget att jag inte förstår. Om att få visa sina kunskaper

- Hur gör du för att skilja på elevernas ämneskunskaper och deras kunskaper i svenska?
- Hur låter du eleverna visa sina kunskaper? Vilka fler sätt kan du erbjuda?

6. Digitala resurser. Om att veta vilka hjälpmedel som finns

- Hur använder du digitala resurser i undervisningen?
- Hur skulle du kunna utveckla det ytterligare för att främja och stötta nyanlända elever?

Litteratur

García, O. & Wei, L. (2014) *Translanguaging Language, Bilingualism and Education.*

Axelsson, M. (2004) *Skolframgång och tvåspråkig utbildning.* Artikel i Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle.

Håkansson, G. (2003) *Tvåspråkighet hos barn i Sverige.*

Skolverket. (2012) *Greppa språket. Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet.*

Persson, S. (2016) *Nyanlända elever – undervisning, mottagande och flerspråkighet.*

Bunar, N. (2015) *Nyanlända och lärande – mottagning och inkludering.*

Cummins, J. (2017) *Flerspråkiga elever. Effektiv undervisning i en utmanande tid.*

Kasselias Wiltgren, L. (2016) *Etnicitet som resurs i skolan.*

Hajer, M. & Meestringa, T. (2014) *Språkinriktade undervisning.*

Kindenberg, B. red. (2016) *Flerspråkighet som resurs.*

Wedin, Å. (2017) *Språklig mångfald i klassrummet.*